

Драган Боснић

СТАРИ ГРАДОВИ СРБИЈЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Издавање књиџе подржало је

Министарство културе и информисања Републике Србије

ДРАГАН БОСНИЋ

СТАРИ
ГРАДОВИ
Србије

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Садржај

Кад Балкан није био буре барута

1000 година мира.....	16–25
Миленијум мира на Балкану.....	19
<i>(Лејенски Вир, Винча, Сџарчево)</i>	

Римски период 26–85

Сирмијум Сремска Митровица.....	29
Виминацијум.....	39
Феликс Ромулијана Гамзиград.....	47
Јустинијана Секунда Улпијана.....	53
Диана.....	57
Трајанов мост.....	63
Понтес.....	69
Тимакум Минус Равна.....	71
Шаркамен.....	77
Јустинијана Прима Царичин град.....	81

Средњи век

Ушврђене Свеишње..... 86–127

Студеница.....	89
Дечани.....	99
Вишеград Свети Архангели.....	109
Раваница.....	115
Манасија.....	121

Ушврђени прагови 128–369

Маглич.....	129
Рас.....	135
Јелеч.....	141
Козник.....	145
Ибарска долина историје, краљева и јоргована.....	149
Брвеник.....	151
Небеске столице.....	153
Ниш.....	157
Копријан Курвинград.....	165
Куле Сврљишки град.....	169

Призрен.....	175
Крушевац.....	183
Сталаћ.....	189
Петрус.....	195
Ново Брдо.....	201
Звечан.....	205
Ужице.....	211
Калемегдан.....	217
Авала.....	227
Космај.....	231
Земун.....	237
Смедерево.....	243
Кулич.....	253
Голубац.....	257
Рудник.....	265
Островица.....	269
Враћевшница.....	273
Борач.....	277
Соко-град Соколска планина.....	281
Соко-град Сокобања.....	287
Латинград Врмца.....	293
Пирот.....	297
Темац.....	303
Асеново кале.....	307
Маркова тврдина.....	313
Скобаљића град.....	319
Солотник.....	325
Прокупље.....	329
Свете воде Лима.....	337
Милешевац.....	339
Јагат.....	342
Ковин.....	344
Градина Јелица.....	349
Ариље.....	357
Градина Трубарево.....	361
Ждрело (Куделинов град).....	365
Витовница.....	368

Турски период 370–397

Нови Пазар.....	373
Рам.....	381
Фетислам Кладово.....	387
Шабац.....	393

Аустро-Угарска 398–441

Петроварадин.....	401
Купиник.....	407
Сланкамен.....	413
Бечеј.....	416
Арача.....	417
Бач.....	419
Вршац.....	427
Врдничка кула.....	435
Ковин.....	439

Куле 442–467

Иван кула.....	445
Бранкова кула.....	449
Железник.....	451
Ваљево.....	455
Куле и комите.....	461

Утврде новијег доба 468–477

Зајечарски бастиони.....	471
Утврде на Црном врху и Јеремијином брду.....	475

Белешка о аутору 479

УВОД

Бастиони на прометном војном путу

Нема града на свету око кога су се јамили толики народи, под чијим су се бедемима водиле толике бијке, који је толико пута мењао власника и десет пута унишаван да би се свих десет пута поново из историјској проба подигао – као што је наш Београд. Па зар ли чињеница што је овај град српски ни најмање о Србима не говори?

Борислав Пекић

Калемегдан и
Деспотова кула

Није поуздано да баш сви путеви воде у Рим, али сигурно да многи воде преко Балкана, где су настале многе цивилизације. Од неолитских Лепенаца, мистичних становника Винче, Келта, Трибала, Дачана, Илира, Грка, Македонаца, Римљана, Словена, Сармата, Гота, Авара, Хуна, Угара, Турака, Татара... Сви су оставили нешто своје – богомоље, светилишта, топониме, обичаје... Гробља и урушене утврде крај пута најбољи су доказ колико су сви хтели ту да остану. Централни део територије између Тимока и Дрине, који се из неког разлога данас назива Западни Балкан, вероватно је највише пустошен. Најупорнији да на том путу рата сазидају кућу су Срби. Осим усмених предања, спаљених кућа и урушених манастира сећање на те борбе чувају и остаци разорених тврђава. Претекле су, углавном, оне које су освајачима највише користиле, наравно, последњима – Турцима и Аустријанцима. Нису сачувале изворни изглед јер су их прилагођавали времену и својим потребама.

Кад су напуштали освојене територије, обично су их рушили да их нови господари не би користили. Бастионе из којих је долазило углавном зло често су рушили и Срби по ослобађању од туђина. До темеља је срушен Соколац на Соколској планини, а ни Рудничани нису заборавили терор Сали-аге па су град разорили и изместили. Кад је кнез Михаило добио кључеве Калемегдана, Аустријанци су се наругали да је добио тврђаву коју је време одавно прегазило. Револтиран кнез је довукао батерију топова и цео дан плотунима обасипао бедеме. Тек на приговор официра да је бесмислено рушити тврђаву на граници са недобронамерном Аустријом паљба је престала.

Од приближно двеста средњовековних утврђења, колико помињу историјски извори, могуће је идентификовати тек педесетак. У мањој или већој мери су очувана, а понека су доступна само добро припремљеним планинарима.

Тодорова кула, Сталаћ

Рецимо, Островица, Милешевац, Куделинов град или Асеново кале. Маглич је један од приступачнијих и недавно је обновљен. Но, кад се пењете стрмом стазом ка високим бедемима, не можете да не помислите да су туда јуришали тешко оклопљени ратници док се на њих сливало кључало уље, падале камене громаде и обасипала их киша стрела.

Тврђава се дефинише као одбрамбена грађевина где борави стална војна посада, начињена од чврстог материјала да заштити браниоце од непријатељског дејства, опасана чврстим бедемима и, кад је изводљиво, рововима испуњеним водом. Зидане су на тешко приступачним местима, па им се углавном могло прићи само с једне стране, док су их са других страна чувале природне препреке, попут стена или река.

Најстарије утврде су пећине, где су се првобитне људске заједнице криле и браниле од дивљих звери и супарничких група. У касном неолиту, седам миленијума пре нове ере, насеља почињу да личе на градове. Прављена су на води као сојенице или на узвишењима, где су могла релативно лако да се бране. Насеља на сувом су углавном окруживана

рововима и оградама од коља. Антички свет је своје градове бранио високим каменим бедемима, а средњовековни, поред ојачаних зидина, и моћним кулама. Јавља се и моћна бранич или како их Французи називају донжон кула, као последња одбрана, посебна тврђава у тврђави. Најчешће је четвороугаоног пресека и са дрвеним степеништем, које се у случају потребе могло спалити или на други начин онеспособити. Њу је тешко освојити и најчешће би пала после дуготрајне опсаде кад браниоцима понестане воде и хране. Најбољи пример је кула манастира Манасија.

Крсташки ратови су значајно утицали на градњу утврда у Европи, јер су крсташи имали много проблема при опсади моћних зидина Цариграда и блискоисточних градова. Појава ватреног оружја и разорне артиљерије су додатно утицали на оснаживање бедема, док су савремени ратови обесмислили улогу тврђава. Током два светска рата прављени су моћни бастиони од армираног бетона, који ипак нису могли да зауставе све убојитија оружја.

Фортификације морају да испуне две намене – да зауставе непријатеља и омогуће браниоцима да га поразе. Добро утврђене и снабдевене омогућавају релативно малом броју бранилаца да надвлада знатно надмоћнијег нападача. Најпознатији одбрамбени системи су Хадријанов и Велики кинески зид, Мажино и Зигфридова линија... У Римској империји је најмоћнији лимес био Дунав са бројним мањим каструмима, али ни то није зауставило налете са севера. Стална утврђења су подизана на стратешки важним тачкама, најчешће раскрсницама значајних путева, крај рудника, на границама... У њима је боравила војна посада и неколицина цивила да их опслуже.

У властелинским тврђавама је племић живео са породицом, што је подразумевало двор оивичен бедемима или бар удобнију бранич кулу. Феудалац је најчешће имао сталну војску или себре који су живели унутар зидина, у селу са

пратећим објектима. Градске тврђаве су знатно пространије, јер је у њима постојала целокупна урбана инфраструктура, као у Смедереву, Београду, Новом Брду...

Било је и утврђења која су чувала манастире, као што је Студеницу и Жичу чувао Маглич. Док је држава Немањића била у успону манастири нису утврђивани, али како су претходници турске војске, пре свих башибозуци, акинџије и остали пљачкаши били све чешће на Балкану, заштита светиња је постајала све јача. Врхунац су високи бедеми око задужбине кнеза Лазара, Раванице и Манасије, које је подигао његов син деспот Стефан Лазаревић.

Посебан облик утврде су куле крај неког удаљеног места или пута. То су ојачане куле, без бедема, у којима је живео поседник, омања војна посада и ту су заштиту налазили малобројни мештани приликом напада. Занимљиве су куле на висовима динарско-проклетујског ланца, добро утврђени стамбени објекти, где су обитавале велике породице.

Градови средњовековне Србије били су чврсте грађевине са каменим зидинама и кулама или дрвени објекти. Утврђених градова било је готово искључиво у приморју и на територији освојеној од Византије. Не зна се како су у доба Немањића изгледали градови, јер су призренски, новобрдски, звечански и остали, релативно очувани замкови још неиспитани. Срби су своја висока утврђења називали ступови, али су временом примили од Византинаца арапску реч кула.

Ако на територији утврђења није постојао бунар или извор питке воде, цистерна је била обавезна. Јер, вода и залихе хране могли су бити пресудни за одбрану утврђеног града, колико и његови тврди зидови и добро уиграна војна посада. У време војних похода сва су села имала обавезу да обезбеде смештај и храну, а војницима је најстроже била забрањена пљачка. Претпоставља се да су ратници најчешће јели тврду погачу од пшенице и ражи, сир и усолјено месо, најчешће јаретину и овчетину.

Градски становници, а и читава жупа, дужни су били да одржавају град у добром стању и да подижу нове објекте. Градозиданије, обнова и изградња фортификације, представљало је значајну обавезу зависног становништва према Душановом законику, а кад је требало предузети радове великих размера, какви су били на Смедеревској тврђави или у Београду у доба деспота Стефана, окупљано је и по неколико хиљада људи из читаве државе.

И у миру је становништво сваког града и околне жупе даноноћно чувало утврде. Та се обавеза звала градобљуденије. Становници жупе били су дужни да по друмовима и на одређеним местима чувају стражу, особито у пустим планинама, а, поврх тога, у пограничним жупама давали су и посебну стражу.

Смедеревска тврђава

ПОГОДНО ЗА ОДБРАНУ, СТАН И ХРАНУ

Све док војни инжењери нису конструисали ватрено оружје и оно за масовно уништавање противника и његових фортификација, утврђени градови били су изузетно значајни за опстанак мањих или већих држава. Србија није изузетак, иако се у њој развијене урбане средине с јаким градским зидинама јављају тек у другој половини XIV века, у доба велике државне моћи Немањића под Душаном Силним и његовим познијим наследницима на престолу – Хребељановићима, Лазаревићем и Бранковићима. Већи градски центри попут Београда, Ниша, Новог Сада, Крушевца, Смедерева или Ужица развијају се у непосредној близини средњовековних тврђава, јер су гарантовала висок степен безбедности. Највећа и најјача утврђења постављана су на стратешки важним тачкама и служила су превасходно одбрани територије, а не као седишта краља или властелина. Таква су, пак, одувек била Калемегдан, Голубац или Копријан.

Није ретко да су утврђивани и поседи у оквиру којих је седиште владара, али та пракса није толико заступљена на тлу Србије пре позног средњег века и нарастајуће опасности од турских упада. Тада почиње свеобухватније утврђивање владарских дворова какво се може видети у остацима Лазаревог града у Крушевцу или моћног смедеревског утврђења, које је за кратко време подигао деспот Ђурађ Бранковић. Надлазећа опасна времена условила су и много снажније утврђивање манастира, што се види на примеру Раванице и Манасије, која са својих 11 кула надмашује и тако јаке и важне војне постаје какву су у Голупцу сазидали највероватније Угри почетком XIV века. Истина, утврђење у Манасији зидано је под надзором деспота Стефана Лазаревића, једног од највећих витезова ондашње Европе. Међутим, ученост и војничко знање нису ретки код средњовековних Срба отменог порекла. Тако архи-

епископ Данило II, савременик Јелене Анжујске и њених синова, краљева Драгутина и Милутина, али и унука Стефана Дечанског, у првој половини XIV века гради знаменити Маглич, надомак данашњег Краљева. Унутар утврђења, чија камена силуета доминира зеленом дивљином која је окружује, откривени су остаци палате и цркве. Маглич није прво, иако је најбоље очувано од старијих српских средњовековних утврђења, где се са сигурношћу може идентификовати двор с придворним објектима. Тврђава у Расу, чији се трагови данас називу надомак Новог Пазара, помиње се у византијским изворима још у првој половини XII века као седиште српских жупана. Попут Маглича и Рас је утврђиван на неприступачном, високом терену. Бедеми с југа и југозапада, лакше доступни нападачу, више су ојачани и боље грађени од оних окружених брдовитим залеђем и литицама као природном одбраном. Кад у другој половини XII века

Голубац

постане средиште српске средњовековне државе под Стефаном Немањом, Рас добија нов резиденцијални комплекс и већу полукружну кулу.

ДОБАР КМЕТ КОРИСНИЈИ ОД РЂАВИХ РАТНИКА

Уређење српске војске средњег века имало је за узор суседну Византију и неке западне земље. Постојала је општа војна обавеза и две врсте војски: владарева и властелинска. Владар није имао у својој држави сву војску на располагању, већ је по потреби позивао мању и већу властелу са њиховим одредима. Владареву су чинила његова лична гарда, често сачињена од страних најамника. Властела се по позиву владара окупљала на одређена зборна места. Сваки властелин је зависно од величине поседа, долазио са личном пратњом коју су чинили коњаници, лако наоружани стрелци и кметови, најчешће наоружани пољопривредним алаткама које могу бити убојите. Властела је од потчињених водила у рат само онолико, колико је могла да одвоји и издржава, најчешће слуге и коњушаре, који су били и наоружани. Радна снага била је врло драгоцена, па властела није имала рачуна да од добрих кметова ствара рђаве ратнике. Народ је могао активно учествовати у рату само у одбрани ужег завичаја – традиција још из времена племенског друштвеног и војног уређења. Срби су у средњем веку, у очима свих суседа, важили као ратоборан и храбар народ. Њихове трупе биле су изврсне нарочито у својој земљи, али у офанзиви им је слаба страна била што су нерадо гледале на дуготрајно ратовање у далеким земљама. Зато је офанзива краља Вукашина и његовог брата Угљеше 1371. против Турака у једренском крају довела до страховитог пораза на Марици.

НАЈАМНИЦИ У СРПСКОЈ СЛУЖБИ

Кад су српски владари кренули у освајање византијских поседа, почели су да ангажују плаћенике. Поред Саса, који су радили у рудницима, краљ Милутин је доводио и стране ратнике, углавном елитне коњанике, веште на мачу, који су истовремено били и владарева телесна гарда. Милутин је волео да ангажује Татаре, Јасе или Осете с Кавказа, али и угледне професионалце са Запада. Касније, у доба Стефана Дечанског и цара Душана служе западни витезови, ефикаснији тешки коњаници, вероватно и скупљи, али су били тада једина стајаћа војска. Иако их је било само 2.000, они су најсигурнији владарев ослонац, под условом да златници редовно пристижу. У доба цара Душана били су стационарани и у заузетим градовима. Душанову личну гарду чинило је 300 немачких оклопника. Знаменит је на двору посебно био немачки војсковођа, витез Палман са два рођака. Претпоставља се да је Душан имао и један одред Турака. Ови професионални војници опремани су и плаћани из личних средстава оног који их ангажује. Француски витез Улив де Фонтана је на привременом раду код српског краља мачем зарадио невероватних 80.000 златних флорина.

НАОРУЖАЊЕ О СВОМ ТРОШКУ

Квалитет опреме и наоружања увелико је зависио од имовинског стања. Властела се борила на коњима опремљени копљем, мачем и буздованом. Нижа властела, пешаци, поседовали су мач, копље и штит. Себри, слободни сељаци, били су стрелци или праћкаши. Самострел се слабо користио. Потпуно витешку опрему, набављену у Италији, могао је имати само имућни властелин.

Лукови су били од дрвета, кости и рога, а отровне стреле помињу се у многим изворима. Претпоставља се да су у време првих Немањића оклопи били по узору на византијске, израђени од малих кожних плочица нанизаних у оклоп, какви су и приказани на фрескама. Тек уочи Косовског боја јављају се оклопи од металне крљушти. Ратници су носили оклопе за заштиту главе, врата, руку, груди, шака и ногу, а на глави се најчешће носило шлем у облику шешира. Обични војници и сељаци набављали су опрему из локалних радионица и ковачница. Богата властела и владари волели су украшене оклопе, чак и за коње.

У косовском боју српска коњица била је бројно слабија од турске, али је део оклопника којима по квалитету у Турака није било равних, образовао први борбени ред. Но, њена снага није била довољна да разбије чврсте редове турске пешадије, нарочито јаничара, па су Срби, и поред почетних успеха, претрпели пораз.

Најјача ударна снага српске војске била је јако оклопљена коњица коју су чинили витезови и њихов удар је знао да реши читаве битке. Приликом борбе на отвореном пољу бој би почињали стрелци који би засипали прве противничке редове, затим би следио јуриш лаке коњице, а за њима су ишли оклопници са спуштеним копљима. Пешадија је долазила на крају, да заврши битку, опустоши непријатељски логор, заузме одређене тачке и постави заседе бегунцима.

Немањићи нису имали бродове и тек кад је Србија избјегла на три мора, цар Душан је купио четири галије од Млечана и почео да формира флоту.

КАЗАМАТИ У СТРАШНИМ КУЛАМА

У тврђаве се тешко улазило, али по потреби је и излаз био тежак. Није ни чудо што су многе биле истовремено најмрачнији казамати. У београдској кули Небојши су скончали многи сужњи – најпознатији је грчки јунак Рига од Фере. У Гургусовачкој је војвода Мићић уморен глађу. На зајечарским бастioniма и даље стоји натпис у камену – казамат. У Звечану је уморен најзлосрећнији владар немањићке лозе, Стефан Дечански, кога је отац Милутин ослепео а син Душан уморио. Кад су Турци до ногу потукли војску краља Вукашина и кренули на слабо браћену Србију, два најмоћнија владара су међусобно ратовала. Кнез Лазар је победио, ослепео и заточио Николу Алтомановића у његовој ужичкој кули. И утврђено Ново Брдо је било сведок страшног масакра. По заузимању града, Турци су триста младића и дечака одвели у Цариград након што су им побили очеве и све старије мушкарце. Срби су, пак, после победе задржавали у ропству само војсковође, обично са железним оковима на ногама, а просте војнике су само разоружали и слали кући. Ван битке није нико убијан, нити заробљеници продавани у робље.

Анастас Јовановић, *Танаско Рајић*

Делиградски
шанац

*Дворова из њрошлости ми Срби немамо, али смо засејани црквама и манасџирима.
Цркве и манасџири, задужбине наших владара, били су њрава куђа чобанину и
њрави двор владару.*

Исидора Секулић

Старчево

Винча

Лепенски вир

Рисовача

Плочник

КАД БАЛКАН
НИЈЕ БИО
БУРЕ БАРУТА

1000 година мира

КАД БАЛКАН НИЈЕ БИО БУРЕ БАРУТА

Миленијум мира на Балкану

Апсурд цивилизације је да ракете наводи на прави пут а људе на погрешан. Људска историја је непрекидна прича о ратовима, епидемијама, глади и неправди. А почело је са миром, без глади и болести у друштву равноправних људи. Историју Балканског бурета барута је почела цивилизација која током једног миленијума није знала за ратове.

Првобитне заједнице пећинских људи оставиле су своје трагове у време око 40.000 година п.н.е. Живели су у групама до 15 људи, сакупљали плодове, ловили крупне биљоједи а потом мамуте, носороге и лавове. Док их нису истребили они или ново захлађење настало око 25.000 година п.н.е. Хладан талас је десетковао и људе који су једноставно нестали са територије данашње Србије, али су трагови њиховог боравка пронађени у пећинама код Крагујевца и Рисовачи крај Аранђеловца. Сачувани су и испод темеља београдске палате „Албанија“ трагови неандерталца страдао у лову на мамута.

Око 11.000 година п.н.е. престаје ледено доба, топе се велике ледничке масе у Европи, а појас четинарских шума помера се ка северу. Клима постаје топла и влажна што је погодно да се листопадне шуме шире Балканским полуострвом. Крај Дунава, у Ђердапској клисури, у периоду од 7.000. до 5.500. године п.н.е. на 14 локација се јавља култура Лепенског вира. Карактеришу је насеобине грађене по утврђеном обрасцу, покојници су сахрањивани унутар њих а за куће је карактеристична трапезаста основа. Усавршена је израда алата и оружја за лов, а вероватно је постојала друштвена хијерархија и приватна својина. Основна занимања била су сакупљање

плодова, лов и риболов, сматра се да су у последњој фази покушали да гаје биљке и припитомљавају животиње, што је довело до стварања земљорадничко-сточарских заједница. Због изолованости Ђердапске клисуре и здраве исхране припадници Лепенске цивилизације били су здрави, релативно дуговечни и нису знали за ратове. Бројне фигурине рибликих бића указују на развој уметности и религије.

Лепенски вир, кућа

Винча, фигурина

Скулптуре Старчевачке цивилизације карактеришу врло реалистични прикази животиња, док представе људи имају јасне карактеристике жена, што сведочи о наглашеном веровању у култ плодности.

Топлија клима ствара нову културу у равнијем Подунављу, која се назива по локалитету Старчево код Панчева, а простирала се на простору Србије и од Босне до Македоније током петог миленијума пре нове ере. Куће начињене од дрвета, облепљене су блатом и плевом а основа је квадратна или трапезаста. Лов и риболов и даље остаје значајан, оруђем напреднијим него код комшија из Ћердапске клисуре, али се баве и пољопривредом и сточарством. И уметност достиже виши ниво. Скулптуре карактеришу врло реалистични прикази животиња, док представе људи имају јасне карактеристике жена, што сведочи о наглашеном веровању у култ плодности. Равничарско окружење и приступ иловачи омогућавају и појаву грнчарства.

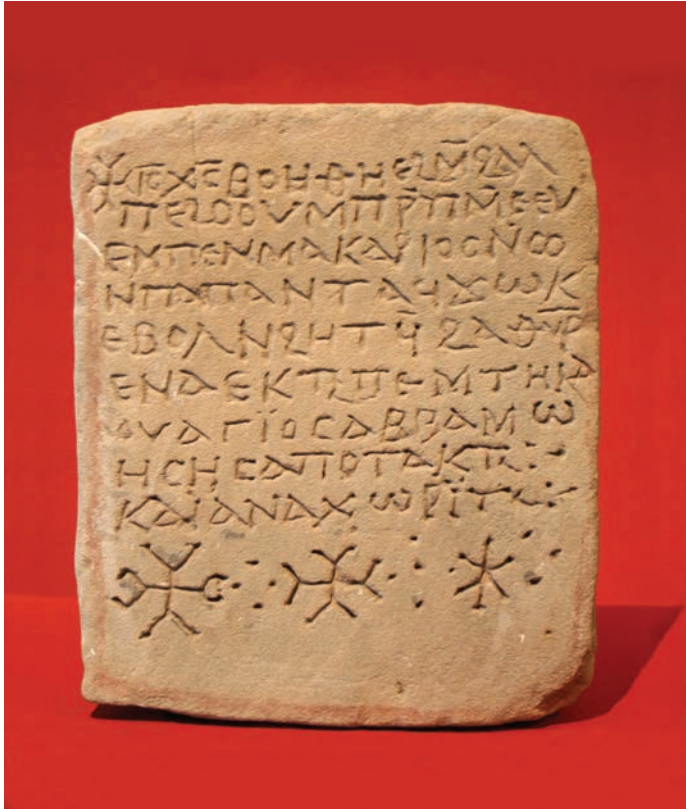
Старчевачку културу заменила је током средњег неолита Винчанска, названа по локалитету Винча/Бело, на супротној обали Дунава, недалеко од Београда. Сматра се технолошки најнапреднијом праисторијском културом на свету. Њени локалитети из позног неолита Плочник, код истоименог села поред Прокупља, те Беловоде и Белолице код Петровца, на основу пронађених бакарних налаза, представљају најстарије европске центре металургије. Куће су грађене од истих материјала и облика као Старчевачке, али су за разлику од њих масивније са две просторије и огњиштима, док су у позном периоду поређане у редове са својеврсним улицама, па се њихова насеља могу третирати као урбана. Сматра се да је Винча била град јер је стално насељена током много генерација, становништво је било активно током целе године, а постојала је и специјализација послова. Може се рећи да је то била метропола са великим бројем житеља, економски и културни центар, а откривена су многа мања насеља у непосредној близини Винче, као и докази о интензивној комуникацији и размени добара, услуга и људи.

Поред земљорадње и сточарства као основних занимања, људи су се у том периоду бавили и ловом, риболовом и сакупљањем плодова, прављењем грнчарије, алатки од камена, али и плетењем асура од лике и трске, па чак и прерадом вуне. Грнчарију карактерише заобљеност, док фигурине, поклопци и жртвеници имају изузетне уметничке домете. Фигуре из Винче приказују људска бића са обликом главама и крупним очима, па су многи уфолози склонии тумачењу да је ова цивилизација имала контакта са неком пристиглом из свемира. Поузданија претпоставка је да фигуре приказују божанства и да су коришћене приликом различитих обреда. Примерци винчанске културе

Лепенски вир, скелет

Лепенски вир,
риболика фигурина

Винча, фигурина

пронађени су широм југоисточне Европе, а главно археолошко налазиште је 15 км од Београда. Ископавањима је пронађено преко 2000 фигура, које чине највећу европску колекцију тог типа.

Остала је неразјашњена мистерија нестанка Винчанске културе са историјске позорнице. Сматра се да је разлог налет номадских сточара, а могућа је и депопулација или потрага за бољим условима живљења. Ипак, наслеђе се осећа у бројним културама које су још дуго живеле по

ПИСМО КОЈЕ НЕ УМЕ НИКО ДА ПРОЧИТА

Посебну одлику винчанске културе представљају урезани знаци, познати као винчанско писмо, о чијој функцији има много претпоставки. Најчешће су то праволинијски урези начињени на већ печеним посудама, до данас откривени на преко хиљаду фрагмената, а нађени су широм источне Европе. Већина је стара између 6500 и 8000 година, те многи научници сматрају да је Винча родно место најстаријег писма на свету. Још увек се не зна којој су групи народа припадали носиоци ове културе, па је изузетно тешко одредити којим су језиком говорили, што је неопходан услов за дешифровање овог фонетског писма.

централној Европи. Најранија металургија бакра у Европи потиче са локалитета Беловоде у источној Србији и датира још са краја 6. миленијума пре нове ере. Ова култура познавала је технологију прераде метала у исто време кад и блискоисточне. Трагично је што је квалитет живота житеља Винче из каменог доба достигнут тек пре једног века, у новом добу, по животном веку, доступности и квалитету хране, нивоу становања и здрављу житеља. Ратови, глад, епидемије и пандемије нису били познати.

Цивилизација бронзаног доба јавља се око два миленијума пре нове ере на подручју Баната, Срема, северозападне Србије и јужног Поморавља. До тада мирни живот поремећен је око 1400. п.н.е., кад са севера надире нова култура са бронзаним оружјем, која је довела до покретања народа и допрла чак до Египта. Од 1200. п. н. е. на просторима Косова, Поморавља, Бачке и Баната обитавају

заједнице које имају иста насеља, посуђе, начин сахрањивања, сеју јечам и пшеницу, узгајају говеда, свиње и коње, ређе козе и овце.

Крајем другог и почетком првог миленијума пре нове ере, почиње гвоздено доба када се формирају прве етничке заједнице на Балканском полуострву. У то доба долазе племена из кавкаско-понтских предела и са собом доносе гвоздено оружје и накит. Током наредна два века етнички се разграничавају племена, развија се размена добара и почиње процес хеленизације Трибала и Дарданаца, док се између трећег и првог века пре нове ере воде ратови са македонским краљевима.

Млађе гвоздено доба карактерише појава Келта, који се 335. п.н.е. састају са Александром Македонским на Дунаву, да би након његове смрти прешли реку и отпочели нападе на цело полуострво, све до пораза код Делфа 279. п.н.е. Након тога се повлаче са тла данашње Грчке и успевају да покоре Трибале и део Аутаријата, са којима формирају моћно племе Скордиска и на тлу данашње Карабурме установљавају Сингидун (названо по трачком племену Синги, које је овде раније обитавало), претечу Београда.

ДОШЛИ ДИВЉИ, ОТЕРАЛИ ПИТОМЕ ВИНЧАНЦЕ

Нема доказа о раслојености винчанског друштва на богате и сиромашне. Напротив, и архитектура и предмети у свакодневној употреби делују уједначено на целокупном простору ове културе. Не значи да су сви били једнаки, али није постојала видна класна подела. Винчанска култура је била, вероватно, најнапреднија у праисторији света.

Као и Београд данас, Винча се налазила на раскрсници путева, што је вероватно и разлог појаве првих трговаца међу њима. Упркос великом протоку људи, у граду је живот текао лежерно током скоро целог миленијума и од 5.200. до 4.250. године п.н.е., колико је трајала винчанска цивилизација, није било ни једног рата. Винчани су нестали након открића бакра, јер су овај материјал користили за израду накита и алата којима су трговали, док су дошљаци са севера открили како је савршен за убојита оружја и започели непрекидну сезону ратова на Балкану, што је довело до нестанка напредне и мирољубиве Винче.

*Због изолованости Ђердајске
клисуре и здраве исхране
йријадници Лејенске
цивилизације били су здрави,
релативно дуговечни и
нису знали за рајове*

